

Bakalářská práce

Výtvarné činnosti ve výuce sexuální výchovy v mateřské škole.

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Autor práce:

Jana Stránská

Vedoucí práce:

Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2022

Zadání bakalářské práce

Výtvarné činnosti ve výuce sexuální výchovy v mateřské škole.

Jméno a příjmení:

Jana Stránská

Osobní číslo:

P19000389

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Zadávací katedra:

Katedra primárního vzdělávání

Akademický rok:

2020/2021

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Vytvoření metodických listů pro výuku sexuální výchovy v mateřských školách.

Metody:

1. Rešerše dostupné odborné literatury vztahující se k tématu sexuální výchovy v předškolním vzdělávání a primární prevence sexuálního zneužívání dětí předškolního věku.
2. Anketní šetření zjišťující přítomnost práce s touto tematikou v mateřských školách.
3. Vytvoření řady metodických listů k výtvarným činnostem v realizaci sexuální výchovy.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

ANCHELL, Melvin. *Sexuální výchova s otazníkem*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.
BURDOVÁ, Ilona. *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*. Brno: Jiří Brauner ve spolupráci s Výborem na ochranu rodičovských práv, 2011, 141 s. ISBN 978-80-86953-83-0.
GOLDMAN, Linda. *Mluvme s dětmi o sexu*. Přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015, 94 s. ISBN 978-80-262-0924-9.
JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 107 s. ISBN 80-7041-902-4.
SMOLÍKOVÁ, Kateřina a Růžena HAJNOVÁ. *Než se dítě zeptá-: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál, 1997, 39 s., [12] s. obr. příl. ISBN 80-7178-132-0.

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce: 14. dubna 2021
Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá sexuální výchovou v předškolním vzdělávání. Jejím cílem bylo ověření vlivu didaktické průpravy pedagogů a dostupnosti metodické opory na realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání a navržení metodických listů vnášejících témata sexuální výchovy do výtvarných činností.

Práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části je vymezena a popsána sexuální výchova, a jsou představeny roviny, v nichž probíhá. Tato část dále pojednává o sexuální výchově v předškolním věku a tomuto věku přiměřenému obsahu sexuálního poučení. Závěr teoretické části je věnován sexuální výchově v předškolním vzdělávání, roli pedagoga a způsobům její realizace. Praktická část je věnována popisu průběhu a vyhodnocení výsledků orientačního šetření, jehož cílem bylo zjistit, zda je realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání ovlivňována didaktickou přípravou pedagogů a dostupností metodické opory. Dále se zabývá navržením metodických listů vnášejících témata sexuální výchovy do výtvarných činností a představením dvou vybraných listů kolektivu budoucích předškolních pedagogů.

Klíčová slova: sexuální výchova, sexuální poučení, předškolní vzdělávání, výtvarné činnosti, návrh metodických listů

Annotation

The bachelor thesis deals with sexuality education in preschool education. Its goal was to verify the influence of didactic training of pedagogues and availability of methodological support on implementation of sexuality education in preschool education, and propose the proposition of methodical sheets bringing sexuality education topics into artistic activities.

The work is divided into two parts. In the theoretical part, sexuality education is defined and described, and the levels in which it takes place are presented. This section further discusses sexuality education in preschool age and the content of sexuality education appropriate to this age. The conclusion of the theoretical part is devoted to sexuality education in preschool education, the role of the pedagogue and ways of its implementation. The practical part is dedicated to the description of the process, and evaluation of the results, of the orientation survey; the aim of which was to find out whether the implementation of sex education in preschool education is influenced by the didactic training of pedagogues and the availability of methodological support. Finally, the proposed methodical sheets are presented and partially evaluated by their introduction to the collective of future preschool teachers.

Key words: sexuality education, sex education, preschool education, artistic activities, proposition of methodical sheets

OBSAH

Seznam tabulek a grafů	9
Seznam obrázků	9
Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Sexuální výchova	11
1.1 <i>Roviny realizace sexuální výchovy dítěte</i>	12
2 Sexuální výchova v předškolním věku	14
2.1 <i>Obsah sexuální výchovy v předškolním věku</i>	15
3 Sexuální výchova v rodině	17
4 Sexuální výchova v předškolním vzdělávání	18
4.1 <i>Role předškolního pedagoga v sexuální výchově</i>	19
4.2 <i>Realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání</i>	19
PRAKTICKÁ ČÁST	21
5 Orientační šetření	21
5.1 <i>Metody</i>	21
5.2 <i>Výběr respondentů</i>	22
6 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření	22
6.1 <i>Faktografické údaje o respondentech</i>	22
6.2 <i>Sexuální výchova ve vzdělání respondentů</i>	24
6.3 <i>Pohled respondentů na sexuální výchovu v předškolním vzdělávání</i>	25
6.4 <i>Sexuální výchova v praxi respondentů</i>	27

7	Shrnutí výsledků orientačního šetření.....	29
8	Tvorba vlastních metodických listů.....	29
9	Realizace vybraných metodických listů.....	31
9.1	<i>První výukový blok</i>	31
9.1.1	Fotografická dokumentace tvorby:.....	32
9.2	<i>Druhý výukový blok</i>	35
9.2.1	Fotografická dokumentace tvorby:.....	35
9.3	<i>Závěrečné zhodnocení</i>	36
10	Diskuze nad výsledky praktické části práce.....	38
	Závěr.....	39
	Seznam použitých zdrojů:.....	40
	Přílohy:.....	43
	<i>Příloha 1: Metodický list č. 1</i>	44
	<i>Příloha 2: Metodický list č. 2</i>	46
	<i>Příloha 3: Metodický list č. 3</i>	49
	<i>Příloha 4: Metodický list č. 4</i>	51
	<i>Příloha 5: Metodický list č. 5</i>	53
	<i>Příloha 6: Metodický list č. 6</i>	55

Seznam tabulek a grafů

Charakterizace orientačního šetření	21
Počet respondentů dle krajů	23
Počet respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání	24
Počet respondentů dle délky praxe	24
Sexuální výchova ve vzdělání respondentů.....	25
Názor na zařazení sexuálního poučení do předškolního vzdělávání	26
Počet respondentů dle inkluze sexuální výchovy v kurikulu MŠ působení	27
Doba, po kterou je sexuální poučení součástí kurikula v MŠ respondentova působení .	28
Témata sexuální výchovy dle respondentů	26
Potenciální důvody, pro které sexuální poučení není součástí kurikula v MŠ respondentova působení	28

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vymalovávání „veřejných partií“ Papírového kamaráda	32
Obrázek 2 a 3: Symbolické zakreslení intimních partií	33
Obrázek 4 a 5: Symbolické zakreslení intimních partií	33
Obrázek 6: Symbolické zakreslení intimních partií a Obrázek 7: Ošacení Papírového kamaráda	34
Obrázek 8 a 9: Ošacení Papírového kamaráda	34
Obrázek 10: Emoční žetony	35
Obrázek 11: Emoční žetony	36

Úvod

Bakalářská práce se zabývá významem a realizací sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. V zájmu prezentace možností realizace sexuální výchovy byly autorkou navrženy metodické listy vnášející témata této výchovy do výtvarných činností jakožto formy prožitkového učení.

První kapitola teoretické části je věnována vymezení pojmu sexuální výchova a představení rovin, v nichž je realizována. Kapitola druhá představuje specifika sexuální výchovy v předškolním věku, a vymezuje tomuto věku přiměřený obsah z různých hledisek. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány realizaci sexuální výchovy v rodině a v předškolním vzdělávání, představení významu spolupráce těchto dvou výchovně-vzdělávacích činitelů a úskalím, kterým čelí.

Pro praktickou část byly stanoveny dva hlavní cíle, a to sice ověření vlivu didaktické přípravy pedagogů a dostupnosti metodické opory na realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání, a navržení metodických listů vnášejících vybraná témata sexuální výchovy do výtvarných činností a jejich představení kolektivu budoucích předškolních pedagogů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sexuální výchova

Sexuální výchově se u nás věnovalo a stále věnuje mnoho odborníků z řad pedagogů, psychologů i lékařů. Mezi nejznámější jména spojovaná s touto problematikou nepochybně patří K. Janiš, Z. Matějček a V. Täubner, ačkoliv se u nás o formování pohledu na sexuální výchovu a propagaci porozumění jejího významu v životě člověka zasadilo i mnoho dalších – např. M. Fügnerová, R. Hajnová, K. Smolíková, M. Rašková. Díky všem dříve jmenovaným a jejich dedikaci k obhajobě nejlepších zájmů dítěte máme přístup k celé řadě velmi kvalitních publikací citlivě představujících sexuální výchovu, její význam ve vývoji a v životě člověka, její realizaci v rodině a formálním vzdělávání a další témata s ní spojená. Toto nepochybně bohaté odborné zázemí je však převážně teoretického charakteru a v současnosti se sexuální výchova u nás nachází v téměř úplném metodickém a didaktickém vakuu.

Sexuální výchova bývá často zaměňována se sexuálním poučením. Tento výklad sexuální výchovy k nám vstupuje především skrze odbornou literaturu publikovanou americkými autory, např. v knihách *Důvody proč neučit sexuální výchovu* (2010) a *Sexuální výchova s otazníkem* (1996) autora Melvina Anchella. Je nutné mít na paměti, že tento výklad sexuální výchovy neodpovídá její tuzemské interpretaci a je tedy nezbytné odlišit americké pojetí sexuální výchovy od toho evropského. Abychom předešli jakýmkoliv nedorozuměním, je nutné jasně definovat s jakým významem bude pojem sexuální výchova dále užíván.

Sexuální výchova je komplexní oblastí výchovy a vzdělávání zahrnující předávání nejen poznatků a informací o anatomii a fyziologii, ale také morálních postojů, návyků a dovedností nezbytných pro tvorbu plnohodnotných mezilidských vztahů, a citlivý rozvoj osobní autonomie a citovosti jedince. Pojem sexuální poučení je užíván pro označení jedné z rovin, v nichž je realizována, a to sice roviny rozumové.

Sexuální výchova si klade za cíl výchovu dítěte v dospělého člověka schopného vést spokojený, odpovědný a plnohodnotný život v partnerském vztahu, v manželství a v rodině (Smolíková, Hajnová 1997, s. 8). Velmi významnou roli hraje sexuální výchova také z hlediska preventivního, a to zejména v oblasti prevence sexuálního násilí na dětech.

Lze ji tedy stejně jako jiné výchovy definovat jako dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na dítě, v tomto případě ovlivňující formování jeho osobnosti v otázkách rodiny a sexuality (Rašková 2007, s. 11).

1.1 Roviny realizace sexuální výchovy dítěte

Dle Z. Matějčka (1996, s. 89, 90, 91), neprobíhá sexuální výchova lineárně, ale stupňovitě, ve třech vzájemně propojených rovinách.

Za první, základní rovinu, lze považovat rovinu citových vztahů, se kterou dítě přichází do kontaktu od útlého věku. Bohatost citového zázemí a sociální vztahy mezi lidmi v prostředí, do kterého se dítě narodí a ve kterém vyrůstá, podstatně ovlivňují kvalitu jeho vztahu nejen k sexualitě, ale také veškeré budoucí mezilidské vztahy, které naváže. Citovost, respektive láska, se kterou je dítě přijímáno a s jakou je o ně pečováno, se promítá do jeho dospělého citového a sexuálního života.

Citová rovina vytváří přirozený základ pro rovinu sociální neboli rovinu vzoru. Vztah jedince k sexualitě není utvářen pouze na základě vlastních citových prožitků, je formován také sociálními zkušenostmi nabytými z okolí. Dítě se spontánně učí sexuálnímu chování napodobováním a přebíráním vzorů a modelů, jež ho obklopují. Sociální vzory dítěte, zejména ti, s nimiž je dítě spojeno silným citovým vztahem, hrají v sexuální výchově nezastupitelnou roli, neboť jsou dítěti příkladem k nápodobě. To, co dítě samo vidí a prožívá, je v předškolním věku ovlivňuje nesrovnatelně více než to, o čem je pouze poučováno. I proto by sexuální výchova v předškolním vzdělávání měla být vedena především formou prožitkového učení.

Třetí rovinou je rovina rozumová, také označovaná jako rovina poučení. Tuto rovinu tvoří informace, poznatky, znalosti a praktiky, jež jsou dítěti předkládány, a kterým se postupně učí, které si osvojuje a zdokonaluje. Je tedy možné říct, že v této rovině je vše, co dítě samo pozoruje a prožívá, vkládáno do kontextu poznání, což dítěti umožňuje lépe porozumět světu, ve kterém se pohybuje.

Tyto tři roviny a jejich vzájemné postavení lze vnímat jako pyramidu. Její základnou jsou citové vztahy, na nichž přímo staví vzory chování. Vyrůstá-li dítě v citově bohatém, laskavém prostředí, kde se lidé mají navzájem rádi, projevují si úctu, ohleduplnost a porozumění, a kde vzájemným interakcím dominuje respekt k druhému, snáze si tyto kvality a hodnoty osvojuje a tím spíše bude v dospělosti schopné utváření

kvalitních mezilidských vztahů – ať už přátelských, partnerských nebo rodičovských. Za absence těchto dvou rovin nelze sexuální výchovu realizovat, neboť samotné sexuální poučení nemůže nikdy vést k naplnění jejích cílů.

2 Sexuální výchova v předškolním věku

Vývoj sexuálního chování člověka začíná již v prenatálním období, kdy jej ovlivňuje zejména způsob, jakým matka prožívá těhotenství. S příchodem na svět zažívá novorozeně první smyslový kontakt s matkou, poprvé pociťuje její dotyk a teplotu její kůže. Důvěrnost nově vznikajících vztahů je dále prohlubována během kojení, péči o čistotu novorozence a láskyplnými projevy péče obou rodičů. Tyto zkušenosti bezpečí, ochrany a jistoty se příznivě odráží v pozdějším sexuálním vývoji člověka a hrají v něm stejně důležitou roli jako život v rodině a hra se sourozenci a s vrstevníky (Smolíková, Hajnová, 1997, s. 11). Lze tedy říct, že v prvních třech letech života je rozvíjena především citová rovina sexuálního chování člověka. Okolo třetího roku života se k rovině citové přidává rovina vztahová a se začátkem předškolního věku také rovina rozumová – tehdy lze začít hovořit o cílevědomé sexuální výchově.

Obdobím předškolního věku označujeme etapu lidského života začínající jeho třetím rokem a končící vstupem na základní školu. V tomto období si dítě nachází své místo v rodině, utváří si základy vlastní identity, osvojuje si normy chování a navazuje první společenské vztahy ve vrstevnické skupině. Myšlení předškolního dítěte je spjaté s konkrétními věcmi, činnostmi a situacemi, a toto vývojové specifikum se přímo odráží ve způsobu, jakým si dítě osvojuje nové vědomosti (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 84, 85, 86). V tomto věku se dítě učí především skrze vlastní zkušenosti a prožitky, potřebuje tedy podnětné prostředí, ve kterém mu bude umožněno volně zkoušet, zkoumat a poznávat. S touto skutečností jsou spojené také charakteristické projevy zvýšeného zájmu o poznávání vlastního těla – např. hra na doktora, hraní s genitáliemi nebo jejich porovnávání s vrstevníky. Tyto projevy zvědavosti, zejména masturbace, jsou často vnímány negativně až patologicky. Skutečností ovšem je, že jsou zcela přirozenou součástí vývoje dítěte a je žádoucí je korigovat pouze ve spojitosti s naukou o soukromí, přirozeném studu a vlastních hranicích komfortu.

Úroveň řečového projevu a slovní zásoby dítěte jsou přímo spjaté s prostředím, ve kterém žije, s jeho zkušenostmi a rozumovým vývojem. M. Rašková (2007, s. 16) uvádí, že přibližně desetinu všech slovních projevů 3-4 letých dětí tvoří otázky, jejichž charakter se mění v závislosti na vyspělosti dítěte. V tomto období lze od dítěte očekávat první z řady otázek se sexuální tematikou. Velmi častými tématy těchto dotazů jsou vznik života, rozdíly mezi muži a ženami, soukromí a vlastní hranice komfortu a přirozený stud. Tyto projevy zájmu lze považovat za spolehlivé indikátory skutečnosti,

že je dítě dostatečně sociálně a rozumově vyspělé pro zahájení vědomé sexuální výchovy. Dítě je přirozeně inklinuje k otevřenému a bezostyšnému hledání vysvětlení jevů a věcí, kterým nerozumí. Na své otázky hledá odpovědi u rodičů a dalších vychovatelů, kterým důvěřuje. Pokud se mu od dříve zmíněných nedostane uspokojivých odpovědí, nezbyvá mu než se svými dotazy obrátit na jiné zdroje poznání, ať už mezi vrstevníky, staršími kamarády nebo sourozenci, nebo na dnes již velmi snadno přístupném internetu. Odpovědi, kterých se mu z takovýchto zdrojů dostane, mohou být zkreslené nebo nepravdivé, a mnohokrát uváděné mimo správný kontext.

2.1 Obsah sexuální výchovy v předškolním věku

„Nejčastější rozpaky vznikají z obavy, že bychom mohli dítěti říci příliš mnoho a příliš brzy. Tento strach je samozřejmě zbytečný, protože dítě přijímá pouze informace, které jsou jeho věku a duševnímu obzoru přístupné a srozumitelné, všechno ostatní okamžitě pustí ze zřetele. Spíše bychom se měli snažit o to, abychom dítěti neřekli příliš málo a příliš pozdě.“ (Rašková 2007, s. 21)

Přesné vymezení obsahu sexuální výchovy je i v současnosti předmětem diskuze odborníků z řad lékařů, psychologů a pedagogů, a názory na jeho vhodnou podobu se liší. S určitostí lze však říct, že musí vycházet z dosavadního života dítěte, být jeho součástí a reflektovat jeho zkušenosti.

M. Rašková (2007, s. 22) zařazuje mezi základní okruhy přiměřené předškolnímu věku následující témata:

- vznik života a narození dítěte;
- vztahy mezi mužem a ženou (partnerství, rodičovství);
- fyziologické, sociální a psychické rozdíly mezi muži a ženami;
- mezilidské vztahy (kamarádství, přátelství, partnerství, vztahy v rodině);
- soukromí a přirozený stud;
- péče o vlastní tělo a jeho čistotu.

Smolíková a Hajnová (1997) obsah sexuální výchovy v předškolním věku vymezují z hlediska jejich jednotlivých rovin. Dle jejich rozdělení by dítěti mělo být umožněno získat:

- a) v rovině citů
 - rodinné zázemí jakožto zdroj lásky, důvěry, bezpečí a jistoty;

- schopnost vnímat druhého a jeho potřeby, schopnost navazovat přátelství a komunikovat s vrstevníky i s dospělými;
 - pocit přirozeného studu;
- b) v rovině mezilidských vztahů
- zdravé sociální návyky;
 - vzorce sociálního, partnerského i rodičovského chování vhodné k nápodobě a internalizaci;
 - schopnost rozlišovat chování v důvěrném prostředí a na veřejnosti;
 - základní hygienické návyky i v péči o pohlavní orgány;
 - schopnost komunikovat přijatelným způsobem o otázkách a věcech souvisejících se sexuální tematikou;
- c) v rovině rozumové
- představu o zdravé, dobře fungující rodině;
 - základní poznatky o odlišnosti obou pohlaví z hlediska biologického, psychického a sociálního;
 - pravdivou, věku přiměřenou odpověď na otázku, jak přišlo na svět;
 - přiměřené informace, poučení, případně dovednosti nezbytné k ochraně před zraněním pohlavních orgánů a před pohlavním zneužitím;
 - zásobu vhodných pojmů pro uvedené základní poznatky.

Kromě dříve zmíněných témat jsou v současnosti do obsahu sexuální výchovy v předškolním věku vnášeny také okruhy spojené s prevencí sexuálního zneužívání a násilí na dětech. Této sféře sexuální výchovy se u nás věnuje například nevládní organizace Nesehnutí, která v roce 2018 publikovala metodický šanon Školka pro mě (2018) – téměř ojedinělý tuzemský metodický materiál pro vedení sexuální výchovy v předškolním vzdělávání.

3 Sexuální výchova v rodině

Prvotní roli v sexuální výchově má nezpochybnitelně rodina. Ta by měla dítěti poskytnout adekvátní citové zázemí, přirozené vzory sociálních rolí i modely partnerských, manželských a rodičovských vztahů a způsobů chování. Na jejich základě si dítě od útlého věku utváří vlastní představu o rodině, kterou si s sebou později nese do dalšího života a dle níž buduje rodinu vlastní (Matejček, 1996, s. 10, 91) Pozitivním směrem na dítě v tomto ohledu působí především rodina funkční, v níž je možné úspěšné řešení problémů, a ve které panuje příznivé emoční klima. Pro dítě je naprosto zásadní, aby v emocionální vazbách, které samo navazuje, a kterými je obklopeno, byla přítomná láska, vzájemná úcta a ochota si pomáhat. Jen a pouze tehdy může dítě cítit, že je rodina bezpečným prostředím, zázemím, do kterého patří a ve kterém vždy najde ty, na které se může spolehnout (Rašková, 2007, s. 26).

Domněnka, že sexuální výchova v rodině neprobíhá, protože se ani jeden z rodičů nevěnuje její rozumové rovině, je mylná. Dítě je nepřetržitě vystavováno jejímu internímu fungování, dění a změnám v dynamice. Není-li dítěti ve zlomových bodech vývoje poskytnuto poučení, které by mu pomohlo pozorované a prožívané uvést do správného kontextu, dostává se do situace, ve které musí poznání čerpat z jiných, mnohdy nespolehlivých zdrojů.

4 Sexuální výchova v předškolním vzdělávání

Mezi třetím a šestým rokem života dítěte začíná do sexuální výchovy vedle rodiny vstupovat také mateřská škola. Výchovně-vzdělávací proces realizovaný v mateřské škole připravuje dítě na vstup do základní školy, do značné míry jej ale připravuje také na jeho další život. Dítě se se vstupem do mateřské školy poprvé dlouhodoběji ocitá mimo rodinné prostředí. Stává se součástí vrstevnického kolektivu a učí se navazovat nové druhy sociálních vztahů – jak s ostatními dětmi, tak s dospělými, a uzavírá první dětská kamarádství. Učí se komunikovat, řešit nové sociální situace, poznává nové vzory chování a jednání (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 89, 91)

Obdobně jako v rodině, i v mateřské škole probíhá sexuální výchova v rovině citové a sociální do určité míry spontánně. Tvzení, že sexuální výchova do předškolního vzdělávání nepatří, tedy není pouze mylné, ale také chybné, neboť absence sexuálního poučení neznamená absenci ostatních dvou rovin sexuální výchovy. Na vývoj sexuálního chování dítěte v mateřské škole významně působí nejen míra péče o jeho citové potřeby, ale také to, jak se k sobě chovají děti navzájem, zda jsou vůči sobě ohleduplné a jsou-li ochotné si pomáhat (Smolíková, Hajnová, 1997, s. 13). Důležitý je také přístup pedagoga k intimním otázkám a způsob, jakým řeší citlivé situace.

Spolupráce rodiny a mateřské školy je v případě sexuální výchovy stejně důležitou, jako je tomu v případě výchov ostatních. Tam, kde byly rodinou položeny základy, může předškolní pedagog stavět a doplňovat je o hledisko odborníka na výchovu. Práce pedagoga by neměla uměle vstupovat do povinností rodiny, mezi něž základní poučení o tématech sexuální výchovy nezpochybnitelně patří. I tak se ovšem pedagogové v praxi setkávají s dětmi, jež do prostředí mateřské školy přicházejí bez jimi kýžené míry poznání a v mnoha případech jsou tak nuceni do této citlivé oblasti vývoje vstupovat nikoliv jakožto partneři rodiny, ale jakožto její zástupci.

Sexuální výchova je součástí obsahu předškolního vzdělávání a jako taková by měla být koncepčně začleněna do Školního vzdělávacího programu jednotlivých mateřských škol (Rašková, 2007, s. 27). Sexuální výchově však v Rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání není věnována samostatně vymezená vzdělávací oblast vymezující očekávané výstupy. Míra a hloubka realizace sexuální výchovy v rozumové rovině je proto přímo závislá na konkrétním pedagogovi a jeho postoji k této problematice.

4.1 Role předškolního pedagoga v sexuální výchově

Jak již bylo zmíněno dříve, na sexuální výchově dítěte předškolního věku se podílejí jak rodina, tak pedagogové. Realizace kvalitní sexuální výchovy vyžaduje partnerskou spolupráci mezi oběma těmito vychovateli. Nízká míra angažovanosti nebo úplná absence jednoho z partnerů neúměrně navyšuje nároky kladené na partnera druhého, a negativně tak ovlivňuje kvalitu realizace sexuální výchovy.

Primárním zdrojem sexuálního poučení by měla být rodina, a tuto úlohu jí nelze odpírat, ne každá rodina je však schopná jejího adekvátního plnění. Sekundárním zdrojem sexuálního poučení jsou pedagogové. Dle M. Raškové (2007, str. 30) však není zhruba třetina primárních pedagogů schopná sexuální výchovu realizovat pro nevhodné osobnostní předpoklady, např. vlastní negativní zkušenosti, nebo vlastní negativní vztah k sexuální výchově. Na rozdíl od rodičů je ale učitel povinen problematiku sexuální výchovy zvládnout na profesionální úrovni. Musí být schopen předávat dětem informace, aniž by se uchýlil k zatajování nebo překrucování objektivních poznatků a naučit je dovednostem přiměřeným jejich věku. Do jaké míry se předškolní pedagogové sexuální výchově věnují a jaké faktory míru realizace ovlivňují bylo také předmětem orientačního šetření, jehož výsledky jsou uvedeny v praktické části.

4.2 Realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání

Nezbytným předpokladem pro realizaci sexuální výchovy je otevřené, stabilní prostředí, ve kterém se dítě bude cítit dostatečně jistě, komfortně a bezpečně na to, aby se bez obav a zábran ptalo na cokoli, co jej zajímá a neváhalo se ponořit do poznávání. Při výběru způsobu realizace sexuální výchovy v mateřské škole je nutné vybírat z metod a prostředků vzdělávání přirozených pro dítě předškolního věku – jako jsou prožitkové a situační učení a hravé činnosti.

Při realizaci sexuální výchovy je důležité mít na paměti její principy, stanovené V. Taubnerem (1996, str. 65). Tyto principy představují nejzákladnější zásady efektivní výchovy a vzdělávání, a s určitými odchylkami je lze aplikovat i při realizaci výchov jiných. Mezi základní principy sexuální výchovy dle Taubnera patří:

- princip spolupráce rodičů a školy (rodič je informován o významu a průběhu sexuální výchovy, jsou respektovány jeho postoje a v případě

výslovné žádosti je při realizaci sexuální výchovy uplatněn individuální přístup)

- princip vědeckosti (dítěti jsou předkládány pravdivé poznatky s přihlédnutím k jeho individuální úrovni poznání)
- princip důvěry (výchovné působení se nese v přátelském duchu, předkládané poznatky jsou pravdivé)
- princip koedukovanosti (shodné výchovné působení je aplikováno jak na dívky, tak na chlapce, nejsou vymezována žádná specifická témata příslušející pouze jednomu pohlaví)
- princip etičnosti (výchovné působení směřuje k osvojení a zvnitřnění žádoucích mravních ideálů a postojů)
- princip aktivní spolupráce s dítětem (jsou voleny vhodné výchovné metody a prostředky)
- princip komplexnosti a harmonie (všechny obsahové oblasti jsou rozvíjeny najednou a ve všech rovinách)
- princip přiměřenosti (obsahová oblast a metody a prostředky její realizace jsou přiměřeny nejen dosavadní úrovni vývoje dítěte, ale také sociální skupině, rodině a dosavadním zkušenostem dítěte)

Jak již bylo uvedeno dříve, mezi nejvhodnější metody a prostředky realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání patří především ty, které ústí v prožitek. Právě z prožitého se dítě předškolního věku učí a skrze toto učení získává zkušenosti, poznatky a dovednosti, jež zúročí ve svém dalším životě. Mezi nejvýznačnější prostředky poznání i v oblasti sexuální výchovy jednoznačně patří spontánní a tematická hra – příznačnými hrami předškolního období jsou např. hra na doktora, na rodinu apod. V realizaci sexuální výchovy hrají významnou roli také dramatizace, situační a simulační hry, a řešení modelových situací. Tyto metody jsou vnímány také jako vhodné prostředky pro prevenci proti sexuálnímu zneužívání a násilí na dětech.

Realizací sexuální výchovy skrze prožitkové učení je věnována také praktická část práce, v níž se autorka pokusila navrhnout metodické listy vnášející témata sexuální výchovy do výtvarných činností.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Orientační šetření

Cílem tohoto orientačního šetření bylo zjistit, zda mají didaktická průprava pedagogů a dostupnost metodické opory vliv na realizaci sexuální výchovy v mateřských školách, a zmapovat faktory rozhodující o jejím zařazení a realizaci v praxi.

Tabulka 1: Charakterizace orientačního šetření

Oblast výzkumu	Sexuální výchova v předškolním vzdělávání
Téma výzkumu	Faktory ovlivňující realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání
Výzkumná otázka	Ovlivňuje v současnosti didaktická průprava a dostupnost metodické opory realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání?
Cíl	Zjistit, zda didaktická průprava pedagogů a dostupnost metodické opory v současnosti ovlivňují realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání.
Hypotézy	H1: Ano, didaktická průprava a dostupnost metodické opory mají vliv na realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. H2: Ne, didaktická průprava a dostupnost metodické opory nemají vliv na realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání.

5.1 Metody

Pro sběr potřebných dat bylo využito dotazníkové šetření. Při tvorbě dotazníků bylo dbáno na dodržení Chráskových (2007) zásad sestavování dotazníku a pro samotnou konstrukci byl využit volně přístupný nástroj [freeonlinesurveys.com](https://www.freeonlinesurveys.com). Dotazník byl distribuován skrze sociální sítě, konkrétně v diskuzních skupinách určených předškolním pedagogům. Vyplnit jej bylo možné od 1. do 14. února 2022.

Celkem dotazník obsahuje 12 položek. Úvodní část dotazníku je věnována faktografickým otázkám směřující ke sběru dat vypovídajících o respondentovi z hlediska kraje působení, nejvyššího dosaženého vzdělání a kraje studia, a délky praxe.

5.2 Výběr respondentů

O účelu a dalším zpracování dotazníku byli potenciální respondenti informováni přímo v příspěvcích odkazujících na dotazník. O vyplnění byli žádáni především pedagogové v současnosti působící v předškolním vzdělávání. Z 280 respondentů 28 v úvodní části dotazníku uvedlo, že v současnosti v předškolním vzdělávání nepůsobí. S přihlédnutím k cíli tohoto šetření nebyly jejich odpovědi při vyhodnocování dále nezohledňovány.

6 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření

6.1 Faktografické údaje o respondentech

Do šetření se zapojili pedagogové ze všech krajů ČR, a to jak z hlediska kraje působení, tak z hlediska kraje studia. Jak je možné vidět v příložené tabulce č. 2, účast z jednotlivých krajů byla nevyvážená. Největší účast projevili pedagogové spojení se středočeským krajem, zdaleka nejmenší pak pedagogové spojení s krajem karlovarským.

Jak je možné vyčíst z tabulky č. 3, z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání měli v tomto šetření největší zastoupení středoškolsky vzdělaní pedagogové. V dotazníku byly všechny stupně vzdělání podmíněné studiem pedagogického oboru. 9 respondentů zvolilo možnost „Jiné“ a jako své nejvyšší dosažené vzdělání uvedlo následující: středoškolské nepedagogické (5), vysokoškolské bakalářské nepedagogické (2) a vyšší odborné sociální (2).

Za zajímavé lze označit rozdělení respondentů dle délky praxe, zaznamenané v tabulce č. 4. Nejpočetnější kategorií byli pedagogové působící v praxi 3-6 let. Překvapivým bylo poměrně hojné zapojení pedagogů pohybujících se v praxi déle než 20 let. Nejmenší účast byla zaznamenaná mezi pedagogy s 16-20 lety praxe.

Tabulka 2: Počet respondentů dle krajů

Kraj působení	Počet respondentů dle kraje působení		Počet respondentů dle kraje studia		Počet respondentů působících v kraji studia	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jihočeský	16	6,35 %	13	5,16 %	13	5,16 %
Jihomoravský	30	11,90 %	28	11,11 %	18	7,14 %
Karlovarský	3	1,19 %	3	1,19 %	2	0,79 %
Královehradecký	27	10,71 %	24	9,52 %	12	4,76 %
Liberecký	10	3,97 %	8	3,17 %	3	1,19 %
Moravskoslezský	24	9,52 %	22	8,73 %	17	6,74 %
Olomoucký	16	6,35 %	23	9,13 %	11	4,37 %
Pardubický	11	4,37 %	18	7,14 %	6	2,38 %
Plzeňský	16	6,35 %	11	4,37 %	9	3,57 %
Středočeský	52	20,63 %	60	23,81 %	39	15,48 %
Ústecký	22	8,74 %	15	5,95 %	13	5,16 %
Vysočina	15	5,95 %	13	5,16 %	5	1,98 %
Zlínský	10	3,97 %	14	5,56 %	7	2,78 %
Celkem	252	100,00 %	252	100,00 %	155	61,50 %

Tabulka 3: Počet respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Středoškolské	102	40,48 %
Vyšší odborné	33	13,09 %
Bakalářské	70	27,78 %
Magisterské	38	15,08 %
Jiné	9	3,57 %
Celkem	252	100,00 %

Tabulka 4: Počet respondentů dle délky praxe

Délka praxe	Absolutní četnost	Relativní četnost
0-2 roky	46	18,25 %
3-5 let	88	34,92 %
6-10 let	45	17,86 %
11-15 let	23	9,13 %
16-20 let	16	6,35 %
>20 let	34	13,49 %
Celkem	252	100,00 %

6.2 Sexuální výchova ve vzdělání respondentů

Bez ohledu na nejvyšší dosažené vzdělání majorita respondentů uvedla, že v rámci svého studia neprošla didaktickou přípravou na vedení sexuální výchovy. Mezi respondenty, kteří v rámci svého studia didaktickou přípravou prošli, převažovali vysokoškolsky vzdělaní pedagogové. Těchto 19 vysokoškolsky vzdělaných respondentů bylo porovnáno dle kraje studia: 4 studovali v olomouckém a plzeňském kraji, 3 v jihočeském, královéhradeckém a moravskoslezském kraji, a 2 studovali v kraji ústeckém.

Tabulka 5: Sexuální výchova ve vzdělání respondentů

Nejvyšší dosažené vzdělání	Didaktická průprava na vedení sexuální výchovy byla součástí kurikula				Celkem	
	Ano		Ne			
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Středoškolské	4	1,59 %	98	38,89 %	102	40,48 %
Vyšší odborné	2	0,79 %	31	12,30 %	33	13,09 %
Bakalářské	13	5,16 %	57	22,62 %	70	27,78 %
Magisterské	6	2,38 %	32	12,70 %	38	15,08 %
Jiné	0	0 %	9	3,57 %	9	3,57 %
Celkem	25	9,92 %	227	90,08 %	252	100,00 %

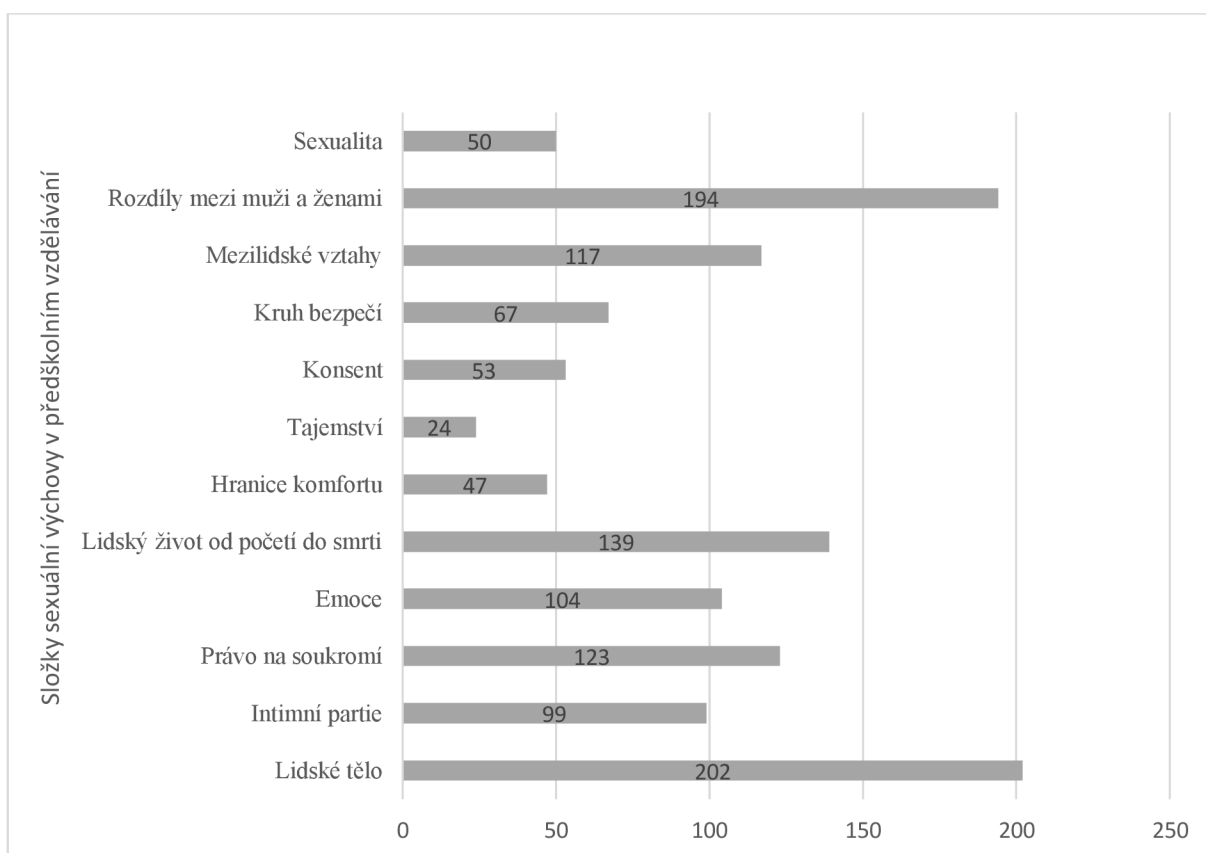
6.3 Pohled respondentů na sexuální výchovu v předškolním vzdělávání

Se zařazením sexuálního poučení do předškolního vzdělávání většina (80,95 %) zúčastněných souhlasila. Jak lze vidět v příložené tabulce č. 6, třetina respondentů dále uvedla, že upřednostňuje jiné složky výchovy a vzdělávání. Nedostatečnou didaktickou průpravu pak jakožto možnou překážku pro její zařazení zminila pětina respondentů. Mezi pedagogy, kteří se zařazením sexuálního poučení nesouhlasili, převažoval názor, že není důležité. 7 respondentů vyjádřilo nesouhlas pro obavy z jeho potenciální škodlivosti.

Jak je možné vyčíst z grafu č. 1, naprostá většina respondentů jako složky obsahu sexuální výchovy v předškolním vzdělávání označila témata lidské tělo a rozdíly mezi mužem a ženou. Hraniční témata jako emoce, mezilidské vztahy, nebo lidský život od početí po smrt, označila zhruba polovina respondentů. Témata jako konsent nebo hranice komfortu, která jsou pro sexuální výchovu specifická, pak byla označována nejméně.

Tabulka 6: Názor na zařazení sexuálního poučení do předškolního vzdělávání

Pohled na sexuální poučení v předškolním vzdělávání	Absolutní četnost	Relativní četnost
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání souhlasím, vnímám ho jako velice důležité.	29	11,51 %
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání souhlasím, ale více prostoru věnuji jiným výchovám.	94	37,30 %
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání souhlasím, nevnímám ho ale jako důležité.	27	10,71 %
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání souhlasím, ale postrádám didaktickou průpravu.	54	21,43 %
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání nesouhlasím, nevnímám ho jako důležité.	41	16,27 %
S jeho zařazením do předškolního vzdělávání nesouhlasím, vnímám ho jako potenciálně škodlivé.	7	2,78 %
Celkem	252	100,00 %

Graf 1: Témata sexuální výchovy dle respondentů

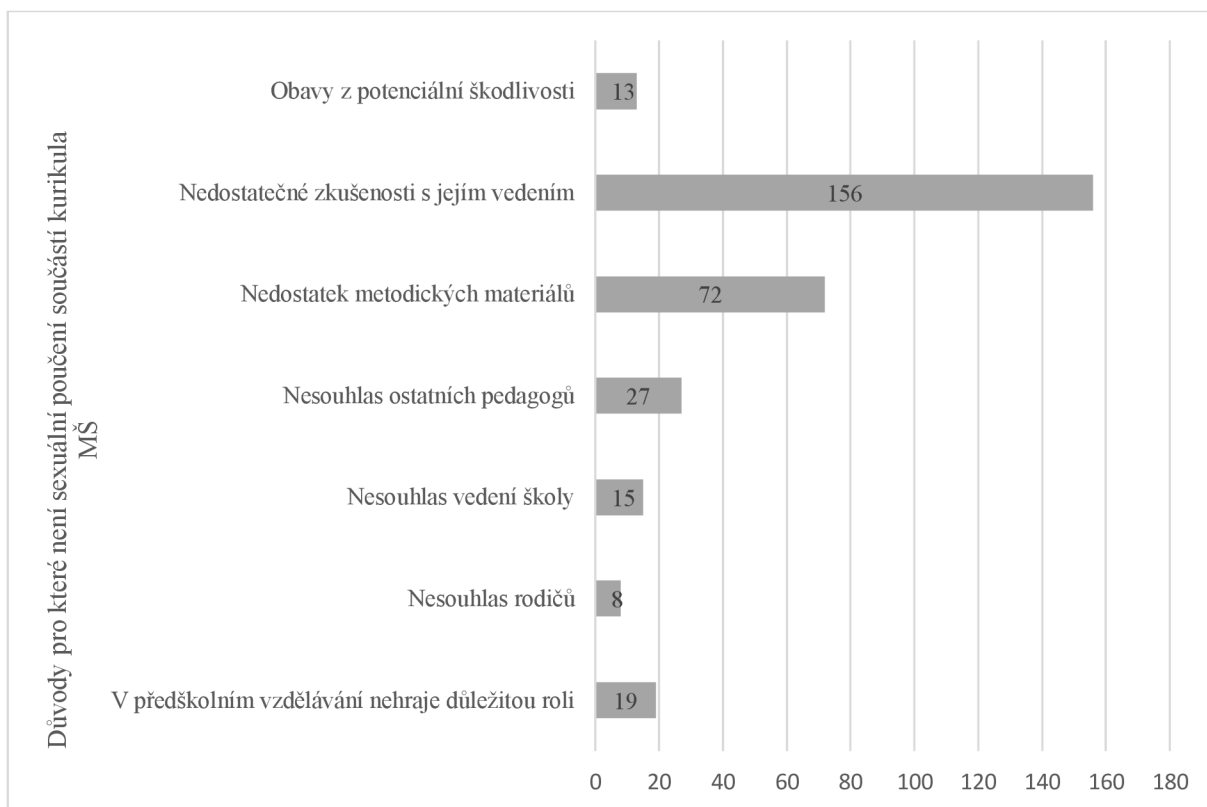
6.4 Sexuální výchova v praxi respondentů

Většina respondentů uvedla, že sexuální poučení není součástí kurikula mateřské školy, ve které působí. Jak vykresluje graf č. 2, mezi pro tuto skutečnost nejčastěji uváděné důvody patřily nedostačující zkušenosti s jeho vedením a nedostatečná dostupnost metodické opory. Kromě polynomického výběru z nabídky mohli respondenti uvést další možné důvody. Této možnosti využilo 15 respondentů. 9 respondentů uvedlo, že důvod nezná, 5 respondentů uvedlo, že sexuální poučení je výhradní starostí rodiny, a 1 respondent uvedl, že sexuální poučení není součástí kurikula, neboť působí v křesťanské mateřské škole.

Respondenti, kteří uvedli, že sexuální poučení je součástí kurikula mateřské školy, ve které působí, svou odpověď dále rozšířili o dobu, po kterou tomu tak je (viz tabulku č. 8). Převážná většina (88, 24 %) pedagogů dále uvedla, že témata sexuální výchovy zařazují především jakožto součást nauky o zdraví, lidském těle a životě ve společnosti. Pouze 4 pedagogové uvedli, že se složkám sexuální výchovy podrobněji věnují v rámci preventivního programu realizovaného 1x ročně po dobu jednoho týdne.

Tabulka 7: Počet respondentů dle inkluze sexuální výchovy v kurikulu MŠ působení

Sexuální poučení v kurikulu MŠ	Absolutní četnost	Relativní četnost
SP je součástí kurikula v MŠ, kde působím.	34	13,49 %
SP není součástí kurikula v MŠ, kde působím.	218	86,51 %
Celkem	252	100,00 %

Graf 2: Potenciální důvody, pro které sexuální poučení není součástí kurikula v MŠ respondentova působení

Tabulka 8: Doba, po kterou je sexuální poučení součástí kurikula v MŠ respondentova působení

Sexuální výchova je součástí kurikula MŠ	Absolutní četnost	Relativní četnost
0-2 roky	7	20,58 %
3-5 let	12	35,29 %
6-10 let	10	29,41 %
Déle než 10 let	5	14,72 %
Celkem	34	100,00 %

7 Shrnutí výsledků orientačního šetření

Ačkoliv sexuálnímu poučení přikládají zúčastnění pedagogové různou váhu, většina s jeho zařazením do předškolního vzdělávání souhlasila. Navzdory tomuto konsenzu majorita respondentů uvedla, že sexuální poučení ve své praxi nerealizuje, a to zejména pro nedostatek zkušeností s jeho vedením. Hojně uváděnými důvody pak byly také nedostatek metodických materiálů a nedostatečná didaktická průprava, kterou vysloveně zmínila pětina respondentů.

Do jaké míry didaktická průprava pedagogů a dostupnost metodické opory ovlivňují realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání z dotazníkové šetření určit nelze. Z prezentovaných výsledků je však možné potvrdit, že v této problematice figurují a je tedy možné potvrdit hypotézu H1.

8 Tvorba vlastních metodických listů

Cílem této části bakalářské práce bylo navrhnout metodické listy vnášející témata sexuální výchovy do výtvarných činností, v tomto případě navržených tak, aby ústily v prožitek z tvorby artefaktu. Pro omezenost zdrojů věnujících se metodám realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání vycházela autorka především z osobních zkušeností nabytých v rámci studia a tvorbou příprav do praxe.

Metodické listy byly navrženy tak, aby do výchovně-vzdělávacího procesu témata sexuální výchovy spíše vnášely. Nejsou ani zdaleka vyčerpávacími a měly by být vnímány spíše jako stavební bloky, které je možné upravovat, rozšiřovat a doplňovat dle individuálních potřeb a cílů pedagoga. Celkem bylo vytvořeno 6 metodických listů na tato vybraná témata: lidské tělo, soukromí a přirozený stud, emoce a „na koho se obrátit“. Tato témata byla vybrána zejména pro jejich charakter, umožňující jejich přímou interpretaci do výtvarných činností. Všechny metodické listy mají jednotnou strukturu; obsahují námět, doporučenou cílovou skupinu, techniku užitou při tvorbě artefaktu, seznam materiálů a pomůcek, edukační cíle, k jejichž plnění směřují, jednotlivé výtvarné úkoly a samotný popis navrhovaných činností.

Výtvarná činnost v metodickém listě číslo:

...1 byla navržena tak, aby dítěti přiblížila proměnlivost života skrze proměnlivost hmoty. Tvorba Sousoší života poskytuje dítěti příležitost sledovat a přímo ovlivňovat proměny hmoty, a nalézt paralelu mezi proměnami plastelíny, a proměnami lidského těla – obojí se v čase mění, proměny obojího je možné vlastními silami ovlivnit, ačkoliv v odlišném rozsahu, a proměny obojího jsou až na některé výjimky nezvratitelné.

...2 byla navržena tak, aby dítěti představila koncept tvorby a užití symbolů. Určení a užití symbolů dítě seznamuje s jedním z mnoha způsobů, kterými je možné předat druhému informaci nebo sdělení – třeba i takové, jehož explicitní vyjádření je mimo jeho vlastní hranice komfortu. Tvorba Papírového kamaráda dítě podněcuje k hledání, přijímání a oceňování odlišností mezi předlohou a podle ní vytvořeným artefaktem, a poskytuje mu příležitost volně kombinovat existující pro tvorbu nového.

...3 byla navržena tak, aby dítěti poskytla příležitost definovat a oddělit určitou část prostoru od celku, a to skrze konstrukci za užití poskytnutých materiálů. Samotná konstrukční činnost dává dítěti volný prostor k ověření a případnému objevení jejich základních zákonitostí, a podněcuje jej k využití dostupných materiálů pro definování prostoru majícího specifický účel.

...4 byla navržena tak, aby dítěti přiblížila rozdělení soukromé a veřejné sféry života a jejich vzájemné propojení. Tvorba Truhličky pokladů, její užívání, a péče o ni korespondují s péčí o vlastní soukromí a jej dítěti pomohou vizualizovat, zvnitřnit a kultivovat. Stejně tak, jako si soukromou sféru života každý jedinec buduje a spravuje sám, je dítěti poskytnuta příležitost vytvořit a pečovat o Truhličku pokladů. Při její tvorbě je omezeno nejen poskytnutými materiály, ale také úrovní vlastních dovedností a schopností. Totéž platí při budování soukromé sféry života – na jedince působí vnější vlivy a okolnosti, rozhodující jsou ale také jeho vlastní činy, mentální stav a celková filosofie, se kterou k soukromí přistupuje.

...5 byla navržena tak, aby dítěti představila způsoby, jakými je možné identifikovat emoce vlastní, i emoce druhých. Tvorba Žetonů dítě podněcuje k soustředěnému pozorování a analyzování mimiky, a vede jej k přirozené asociaci určitých výrazů s prožíváním určitých emocí. Barevné kódování emocí bylo navrženo s úmyslem akomodovat děti, jež upřednostňují myšlení v obrazech před myšlením ve slovech.

...6 byla navržena tak, aby dítěti poskytla příležitost vizualizovat pouta, která sdílí s druhými. Černý podklad by mohl být interpretován jako symbol života bez pevných pout s druhými, neboť právě vztahy založené na vzájemné důvěře dávají životu jedince barvu. Tvorba Dlaně důvěry dítě podněcuje k uvědomělému ocenění vztahů, jež sdílí se svými nejbližšími a soustředěnému pozorování skutečnosti, že všechny vztahy, které jedinec v průběhu života naváže, v něm zanechávají nesmazatelnou stopu.

Metodické listy jsou v plném znění připojeny v přílohách.

9 Realizace vybraných metodických listů

Od původního úmyslu realizovat navrhované činnosti v průběhu souvislé praxe v MŠ byla autorka nucená odstoupit pro organizační náročnost a nepřeklenutelného odchýlení navrhovaných činností od kurikula zmiňované MŠ. Na základě podnětu vedoucí práce a výsledků orientačního šetření byla navržena alternativní možnost zhodnocení vybraných metodických listů, a to sice jejich představením budoucím předškolním pedagogům a reflexí jejich zpětné vazby. Tento záměr bylo možné realizovat především díky vedoucí práce, Mgr. Zuzaně Pechové, PhD. která pro tento účel uvolnila autorce dva výukové bloky výtvarného semináře studentů 2. ročníku UMŠ (2021/2022), a zajistila jak prostory výtvarného ateliéru, tak veškeré potřebné pomůcky a materiály.

K představení byly vybrány metodické listy č. 2 (viz příloha 2) a č. 5 (viz příloha 5). Metodický list č. 2 byl vybrán pro relativní citlivost tématu, na které je zaměřený. Metodický list č. 5 byl vybrán s úmyslem poukázat na často přehlíženou roli, kterou nauka o vlastních emocích hraje také ve sféře sexuální výchovy.

9.1 První výukový blok

Úvodní část prvního výukového bloku byla věnována vlastnímu představení autorky a důvodů, pro které se v závěrečné práci rozhodla věnovat právě sexuální výchově v předškolním vzdělávání. Kolegům bylo představeno moderní pojetí sexuální výchovy v předškolním vzdělávání a okruhy, které pojímá. Před samotnou prezentací metodického listu byli přítomní seznámeni s očekáváními pro tato společná setkání a způsobem jakým bude jejich anonymní zpětná vazba využita. Výkladová část bloku byla uzavřena představením jednotlivých dílčích činností, které metodický list obsahuje.

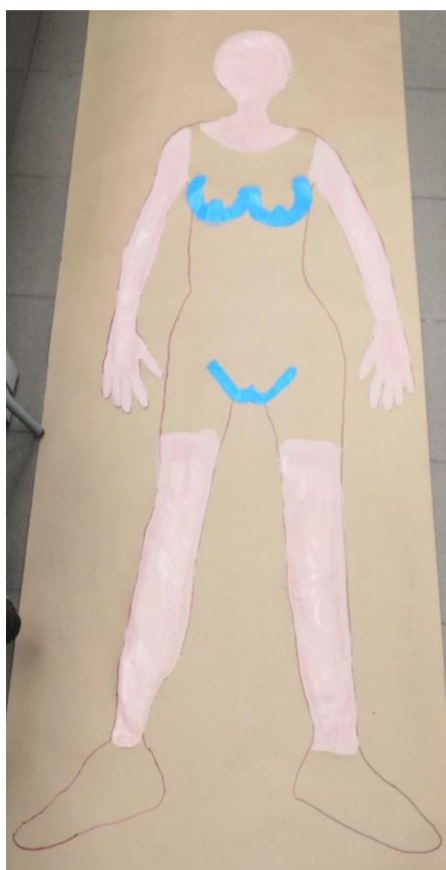
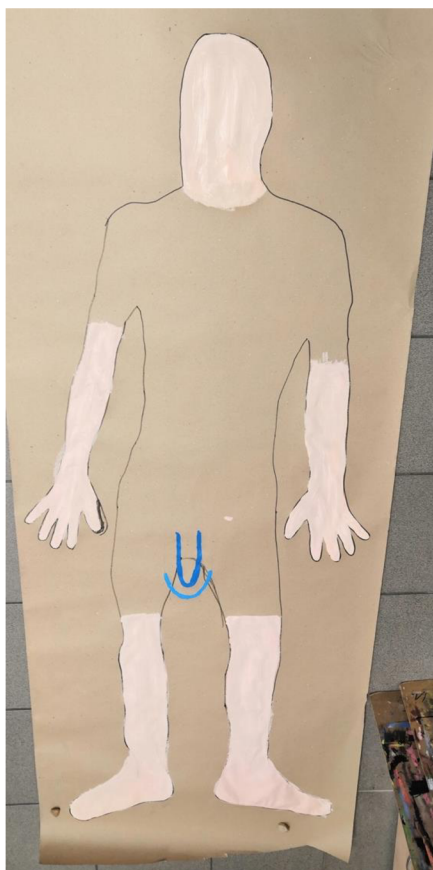
Samotná tvorba artefaktu Papírového kamaráda probíhala ve skupinách o 4-5 členech. Distribuce pomůcek a materiálů i zadávání jednotlivých výtvarných úkolů probíhalo v souladu s tempem práce dané skupiny a mimo tyto úkony nebylo do skupinové tvorby zasahováno. Obkreslovaného si stejně jako pohlaví Papírového kamaráda určily skupiny interně, dle vlastních hranic komfortu. Organizačně byla tato část realizace metodického listu poměrně náročná, ale vzhledem k tomu, že bylo simultánně koordinováno 5 skupin, se dalo s touto skutečností počítat.

9.1.1 Fotografická dokumentace tvorby:

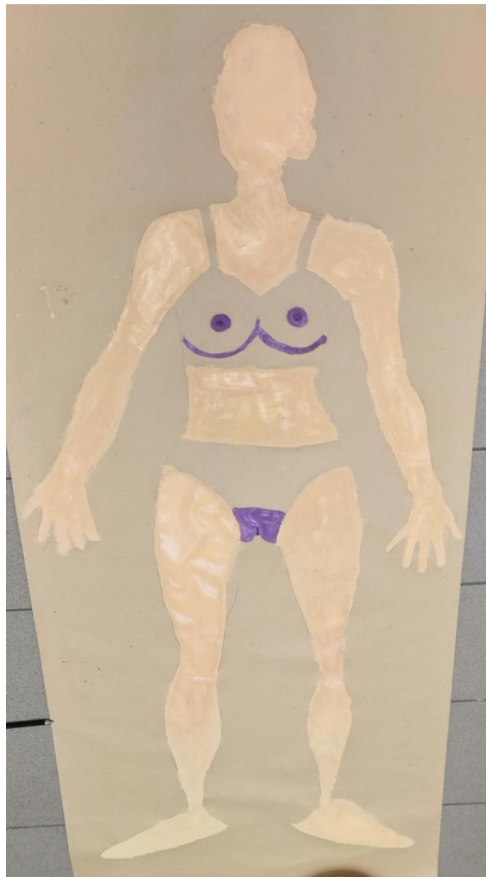
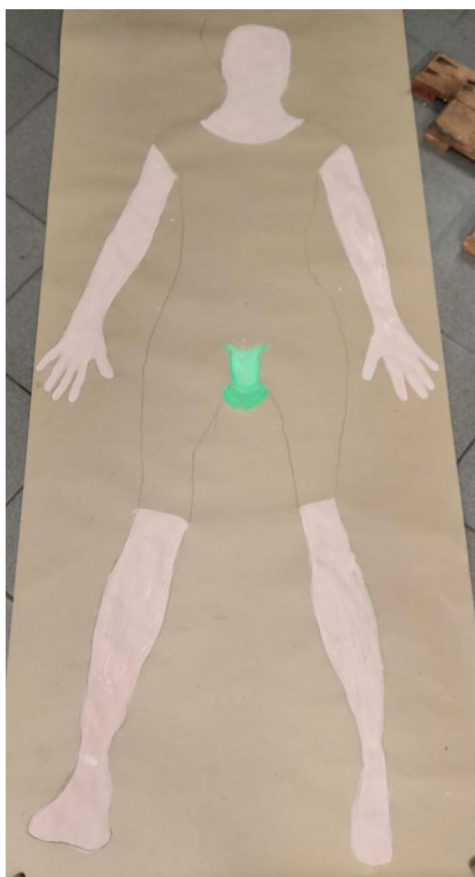
Obrázek 1: Vymalování „veřejných partií“ Papírového kamaráda

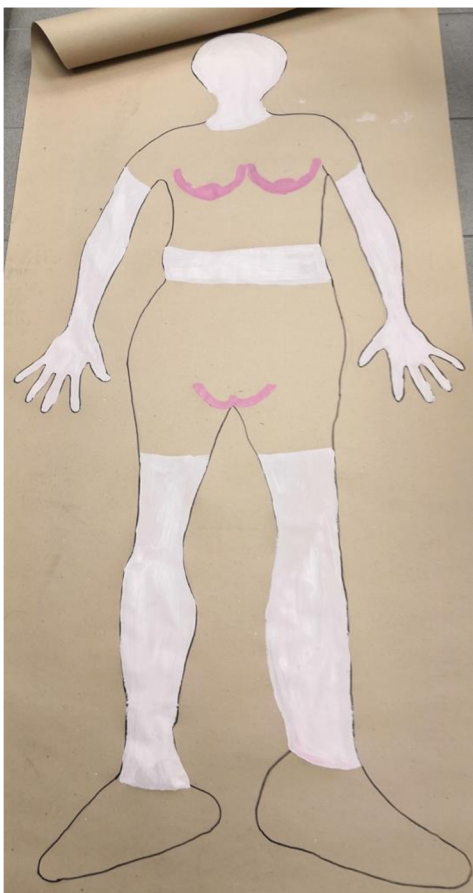
Obrázek 2 a 3: Symbolické zakreslení intimních partií

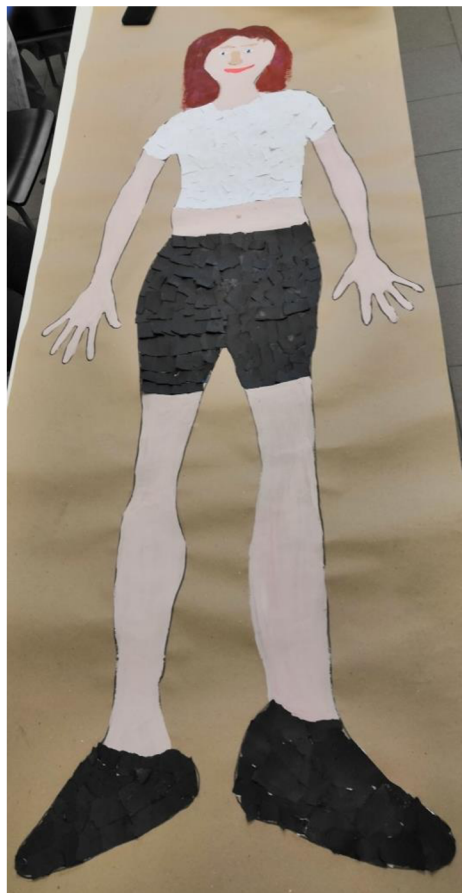
Obrázek 4 a 5: Symbolické zakreslení intimních partií

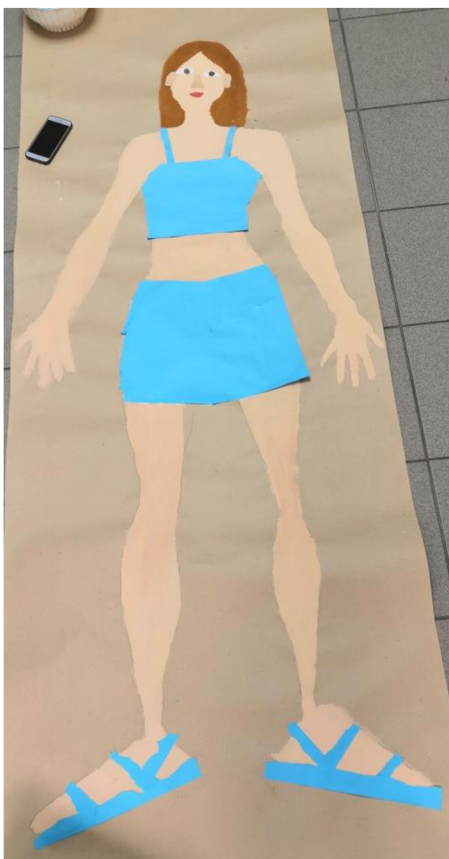
Obrázek 6: Symbolické zakreslení intimních partií

Obrázek 7: Ošacení Papírového kamaráda

Obrázek 8 a 9: Ošacení Papírového kamaráda

9.2 Druhý výukový blok

Úvodní část druhého výukového bloku byla věnována otevřené diskuzi o zážitcích a zkušenostech přítomných se sexuální výchovou – a to jak z pohledu žáka/studenta, tak z pohledu začínajícího pedagoga. Nikdo z přítomných neprošel sexuální výchovou obsahově odpovídající jejímu současnému pojetí, ani didaktickou přípravou na její vedení. V praxi se se sexuální výchovou setkala pouze jedna kolegyně, která tuto zkušenost popsala jako veskrze pozitivní – především díky přirozenému a otevřenému přístupu, se kterým k této výchově přistupovala její mentorka. Výkladová část bloku byla opět uzavřena představením jednotlivých dílčích činností, které metodický list obsahuje, a diskuzí o dalším možném využití emočních žetonů. Před samotnou realizací výtvarných činností byly kolegům stručně představeny koncepce základních emocí dle Paula Ekmana a barevného kódování emocí dle Roberta Plutchika. Vzhledem k omezené časové dotaci měli přítomní prostor pro zhotovení jednoho žetonu libovolné emoce za dodržení dříve zmíněných konceptů. Výtvarná činnost byla uzavřena diskuzí o významu kvalitní nauky o vlastních emocích pro rozvoj zdravého sebevědomí, schopnosti rozpoznávat, analyzovat a zpracovávat vlastní emoce, empatie, ale také zdravého odstupu od emocí druhých, a povědomí o vlastních hranicích komfortu a jejich asertivní ochraně.

9.2.1 Fotografická dokumentace tvorby:

Obrázek 10: Emoční žetony

Obrázek 11: Emoční žetony

9.3 Závěrečné zhodnocení

V závěrečné části obou výukových bloků byli přítomní požádáni o anonymní zpětnou vazbu. Všichni přítomní vyhodnotili tvorbu Papírového kamaráda jako úměrnou věku cílové skupiny. Někteří ve svých odpovědích zdůraznili, že efektivita činnosti se odvíjí od vhodné motivace, jasného vedení činností a srozumitelného vysvětlení nejen pojmů intimní partie, ale také přiblížení barvy kůže. Majorita dále uvedla, že ačkoliv je dle jejich názoru činnost v předškolním vzdělávání realizovatelná, považují ji za organizačně náročnou. Někteří navrhli činnost realizovat v méně rušných částech dne, nebo ji zařadit paralelně k volné hře a jednotlivé skupiny prostřídat nebo využít čas, ve kterém se kryjí služby obou učitelek, nebo požádat o asistenci asistenta pedagoga. Ačkoliv se někteří z přítomných při tvorbě zprvu cítili rozpačitě, zhodnotili tuto zkušenost jako veskrze pozitivní a v určitém ohledu příjemně otevřenou. Tvorbu

Emočních žetonů vyhodnotili všichni přítomní jako věkově přiměřenou a relativně snadno realizovatelnou v praxi. Většina přítomných doplnila, že se s obdobnými činnostmi v rámci nauky o vlastních emocích setkali jak v praxi, tak v seminářích, kde jim byla představena např. pomůcka Emušáci. Přítomní nicméně ocenili skutečnost, že realizace metodického listu č. 5 vede k tvorbě vlastních artefaktů a doplňuje nauku o prožitek.

10 Diskuze nad výsledky praktické části práce

Výsledky orientačního šetření prokazatelně potvrdily skutečnost, že didaktická průprava pedagogů a dostupnost metodické opory ovlivňují realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. Z doložených výpovědí vyplývá, že většina zúčastněných pedagogů souhlasí se zařazením sexuálního poučení do předškolního vzdělávání. Výsledky orientačního šetření ale také dále poukazují na skutečnost, že ačkoliv je sexuální výchova realizačně velmi náročnou oblastí výchovy a vzdělávání, nejsou na její vedení pedagogové adekvátně připravováni. Můžeme tedy po předškolních pedagozích požadovat její kvalitní vedení, ačkoliv jim v rámci vlastního vzdělávání nebyla poskytnuta odpovídající didaktická průprava? Můžeme po předškolních pedagozích požadovat plnohodnotnou realizaci sexuálního poučení, ačkoliv jim není poskytována dostatečná metodická opora? O významu sexuální výchovy pro další vývoj a život člověka není pochyb. Jak je tedy možné, že odborníci na výchovu a vzdělávání nejsou cíleně a metodicky připravováni na tuto oblast vzdělávání?

V současnosti je míra a kvalita realizace sexuální výchovy v předškolním vzdělávání závislá především na osvědčenosti pedagoga. Příprava na vedení této výchovy, ať už teoretická, didaktická nebo metodická, přesahuje rámec poskytovaného vzdělávání i souhrn povinností pedagoga ukotvených v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Nároky kladené na předškolní pedagogy se neustále zvyšují, úroveň podpory a odborného zázemí však s tímto trendem nestíhá držet krok. Je v nejvyšším zájmu dětí tuto skutečnost změnit.

Závěr

O tom, že bych se ve své bakalářské práci ráda věnovala sexuální výchově, jsem byla rozhodnutá relativně brzy po zahájení studia. K tomuto zájmu mě vedlo mé osobní přesvědčení o jejím hlubokém, fundamentálním vlivu na kvalitu života člověka a zásadní roli, jež hraje nejen ve vztazích, které navazujeme s druhými, ale také ve vztahu, který si utváříme k sobě samým. Mé rozhodnutí pro toto téma dále prohloubilo zjištění, že ačkoliv je v současnosti sexuální výchově přikládáno plnohodnotné postavení mezi dalšími výchovami, míra a úroveň její realizace v praxi za nimi značně zaostává. S myšlenkou vnést témata sexuální výchovy do výtvarných činností jsem začala pracovat, protože k nim přirozeně inklinuji, a protože jsem se s obdobnou snahou neseetkala ani v praxi, ani v odborné literatuře.

V teoretické části jsem se nejdříve zaměřila na vymezení sexuální výchovy a její odlišení od sexuálního poučení. Dále jsem se věnovala představení rovin, ve kterých realizace sexuální výchovy probíhá a hledisek, z nichž je možné vymezovat její obsah. Samostatnou kapitolu jsem věnovala zasazení sexuální výchovy do kontextu lidského vývoje, konkrétně do předškolního věku. Teoretickou část jsem uzavřela přiblížením realizace sexuální výchovy v rodině a v mateřské škole a vyzdvižením důležitosti jejich partnerské spolupráce.

Pro praktickou část jsem si stanovila dva cíle, a to sice provést orientační šetření zjišťující míru vlivu didaktické průpravy a dostupnosti metodické opory na realizaci sexuální výchovy v předškolním vzdělávání, a vytvořit 6 metodických listů vnášejících vybraná témata sexuální výchovy do výtvarných činností. V rámci plnění prvního cíle jsem se věnovala návržení, distribuci a vyhodnocení dotazníkového šetření, jež vedlo k potvrzení vlivu zkoumaných faktorů na realizaci sexuální výchovy v mateřských školách. V rámci plnění druhého cíle jsem se věnovala návržení metodických listů a jejich představení svým kolegům, budoucím pedagogům.

Sexuální výchova je složitou, citlivou oblastí vzdělávání, ke které řada z nás přistupuje zatížena vlastními negativními zkušenostmi. Tvorba této práce pro mě byla osobní výzvou a touto cestou bych chtěla povzbudit i další budoucí nebo již praktikující předškolní pedagogy, aby se pokusili svým osobním zábránám čelit v zájmu výchovy a vzdělání dětí, jež jim byly svěřeny.

Seznam použitých zdrojů:

- ANCHELL, Melvin. *Sexuální výchova s otazníkem*. Vyd. 2. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. ISBN 978-80-262-0924-9.
- ANCHELL, Melvin. *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. Zkrác. vyd. [Praha]: Hnutí Pro život ČR, 2010. ISBN 978-80-904144-1-9.
- BURDOVÁ, Ilona. *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*. Brno: Jiří Brauner ve spolupráci s Výborem na ochranu rodičovských práv, 2011. ISBN 978-80-86953-83-0.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- DVOŘÁKOVÁ, Michaela a Jarmila NEČESANÁ. *Poradenská a sociální psychologie práce*. 2. rozš. vyd. [Praha]: Vysoká škola ekonomie a managementu, 2016. Knihy pro rodiče (SPN). ISBN 978-80-87839-69-0.
- GOLDMAN, Linda. *Mluvme s dětmi o sexu*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0924-9.
- JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. *Didaktika sexuální výchovy*. 2. vyd., ve Fortuně 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-704-1902-4.
- JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. 2. vyd., ve Fortuně 1. Praha: Grada, 2017. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0096-5.
- KLÍMOVÁ-FÜGNEROVÁ, Miroslava. *Jak odpovíš těm nejmenším?: [Wie antwortet du den Kleinsten?]: o pohlavní výchově předškolních dětí*. Vyd. 2. Praha: Edvard Fastr, 1943. ISBN 978-80-262-0924-9.
- KRÁLÍKOVÁ, Marie a Jarmila NEČESANÁ. *Rodina a škola ve výchovné spolupráci*. 2. rozš. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Knihy pro rodiče (SPN). ISBN 80-861-0321-8.
- KVAPILOVÁ, Eva BARTÁKOVÁ a Drahomíra ČECHOVSKÁ. *Školka pro mě: jak si užít školku zábavně a citlivě*. Brno: Nesehnutí, 2020. Psyché (Grada). ISBN 978-80-87217-54-2.

- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-716-9195-X.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí: jak porozumět socializačním obtížím*. Vyd. 4. Praha: Portál, 1996. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8085-5.
- MERTIN, Václav, GILLERNOVÁ, Ilona, ed. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0924-9.
- PEŠÁKOVÁ, Kristýna, Lucie ČECHOVSKÁ, Petra HAVLÍKOVÁ, Kristina PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*. 2. rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-861-0321-8.
- RAŠKOVÁ, Miluše. *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let): informativní příručka o sexuální výchově nejen pro studenty, učitele, vychovatele a rodiče*. Zkrác. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1737-0.
- ROESELVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. Upr. vyd. Praha: Sarah, 2000. Pedagogika (Grada). ISBN 80-902-2674-4.
- ROESELVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy*. Upr. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. Texty pro distanční studium. ISBN 80-729-0121-4.
- ROBERT, Jocelyne. *Nenech si to libit!: ochrana dítěte před sexuálním zneužitím*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-262-0340-7.
- SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 2., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-7367-778-7.
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina a Růžena HAJNOVÁ. *Než se dítě zeptá-: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-717-8132-0.
- TÄUBNER, Vladimír. *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. 2. vyd., ve Fortuně 1. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-716-8403-1.
- TROJAN, Ondřej. *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0833-2.

Přílohy:

Příloha 1: Metodický list č. 1

Téma: Lidské tělo

Námět: Každý děd i babička byli jednou chlapec nebo holčička aneb Sousoší života

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: modelování

Materiály a pomůcky:

- karty vybraných etap lidského života (kojenec, batole, předškolák, školák, adolescent, dospělý člověk, starý člověk)
- modelovací podložky, pruhy kartonu s nadepsanými jmény dětí, plastelína, miský, drobné korále

Edukační cíle:

- Dítě má základní povědomí o tělesných změnách, kterými člověk v průběhu života prochází.
- Dítě dokáže vytvořit, analogicky ke členům rodiny pojmenovat a logicky uspořádat figury znázorňující vybrané etapy lidského života do pomyslného sousoší.
- Dítě dokáže o svém sousoší samo nebo s dopomocí krátce pohovořit.
- Dítě dokáže samo nebo s dopomocí porovnat dva vedle sebe prezentované výtvary a ocenit práci vlastní, i práci druhého.

Výtvarné úkoly:

- Z plastelíny vymodelovat a drobnými korálky dozdobit 4-5 figur symbolizujících vybrané etapy lidského života.
- Hotové figury logicky uspořádat na podstavec z pruhu kartonu.

Organizační formy:

Frontální

Individuální

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Názorné – práce s obrazem

Praktické – vlastní tvorba, prezentace výtvoru

Postup:

1. Průpravná část v komunitním kruhu:

- Téma otevřeme výukovým rozhovorem a prací s připravenými kartami; vyzveme děti, aby nám řekly, co karty vyobrazují, vzájemně je porovnalý a chronologicky uspořádalý.

2. Výtvarná část:

- Na stoly připravíme modelovací podložky, pruhy kartonu s nadepsanými jmény dětí, plastelínu a misky, do kterých nasypeme drobné korále.
- Před zahájením samotné výtvarné činnosti umístíme karty životních etap člověka tak, aby na ně děti neustále viděly a mohly se jimi nechat inspirovat.
- Jasně a srozumitelně dětem zadáme výtvarný úkol a vyzveme je k práci. Do samotné tvorby nijak nezasahujeme, zpětnou vazbu poskytujeme až ve chvíli, kdy nás dítě přivolá a oznámí nám, že je hotové.
- Kontrolujeme převážně pořadí, v jakém se dítě rozhodlo své figury upořádat, hledáme v něm logický řád. V případě nejasností dítě vždy nejdříve požádáme o vysvětlení jeho rozhodnutí, teprve poté můžeme navrhnout úpravu.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Vyzveme děti, aby jedno po druhém svůj výtvar celými větami krátce představily. Nejdříve necháme dětem prostor pro to, aby hovořily samy. V případě potřeby pomůžeme návodnými otázkami: Kolik má tvé sousoší figur? Jaké figury tvoří tvé sousoší, vyjmenuješ je? Co tato postava dělá? Požadujeme, aby děti odpovídaly v celých větách, v případě potřeby jim pomůžeme.
- Na prezentace výtvarů navážeme posíláním vzájemné zpětné vazby v kruhu. Vyzveme děti, aby uvedly, v čem se liší jejich výtvar od výtvaru dítěte sedícího po jejich pravici a co na něm oceňují.
- Celou činnost uzavřeme závěrečným opakováním a přípravou výstavy pro rodiče.

* JANOUCH, Katerina. *Jak jsem přišel na svět*. Ilustroval Mervi LINDMAN.

Příloha 2: Metodický list č. 2

Téma: Lidské tělo

Námět: Zním své tělo, dobře vím, kde se jen já dotknout smím aneb Papíroví přátelé

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: kombinovaná

Materiály a pomůcky:

- karty ilustrovaného chlapeckého a dívčího těla
- pruhy balícího papíru, měkké tužky, štětce, tempery, vzorníky barev, kelímky na míchání barev, barevné papíry, nůžky, zbytkové textilie

Edukační cíle:

- Dítě rozumí pojmům intimní partie a veřejné partie a k oběma umí uvést příklady.
- Dítě zvládá pojmenovat jednotlivé části svého těla včetně intimních partií.
- Dítě si je vědomo toho, že svých intimních partií se smí dotýkat jen ono samo a mělo by tak činit výhradně v soukromí.
- Dítě si je vědomo základních fyziologických rozdílů mezi muži a ženami a vnímá a respektuje individuální fyziologické rozdíly mezi jednotlivci bez ohledu na pohlaví.
- Dítě se aktivně zapojuje do skupinové práce a je schopné podřídit se volbě většiny.
- Dítě je schopné porovnat dvě až tři papírové figury a uvést v čem se od sebe liší.

Výtvarné úkoly:

- Obkreslit jednoho člena skupiny.
- Podle vzorníku barev namíchat pleťovou barvu a vymalovat jí veřejné partie siluety.
- Vlepováním odtržků barevných papíru postavu doplnit o smyslové orgány hlavy, detaily tváře a vlasy.
- Namíchat domluvenou oblíbenou barvu a domalovat jí postavě zjednodušeným grafickým symbolem intimní partie.
- Vlepováním odtržků zbytkových textilií postavu ošatit.

Organizační formy:

Frontální

Skupinová

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Názorné – práce s obrazem

Praktické – vlastní tvorba, porovnávání
výtvorů

Postup:

1. Průpravná část v komunitním kruhu:

- Téma otevřeme výukovým rozhovorem a prací s připravenými kartami; vyzveme děti k tomu, aby pojmenovávaly jednotlivé části těla, určovaly, zda se jedná o partie veřejné či intimní a zda jsou shodné či rozdílné pro obě pohlaví.

2. Výtvarná část:

- Rozdělíme děti do vzájemně homogenních skupin.
- Pro každou skupinu připravíme pruh balícího papíru dlouhý 130-150 cm a ostatní pomůcky a materiály potřebné pro naplnění aktuálního výtvarného úkolu.
- Jasně a srozumitelně dětem postupně zadáváme výtvarné úkoly. Ke druhému výtvarnému úkolu dětem poskytneme vzorník barev pleti, ke čtvrtému na tabuli nakreslíme symboly, které děti využijí pro zakreslení intimních partií.
- Do samotné tvorby se snažíme nezasahovat, pokud k tomu nejsme vyzváni.
- Výtvarnou činnost s dětmi uzavřeme pojmenováním vytvořených papírových přátel.
- Hotové výtvary dětí upravíme tak, aby byly na balících papírech všechny postavy zhruba stejně umístěny a bylo tedy možné porovnávat jejich výšku.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Výtvary obou skupin vždy připevníme na tabuli nebo na zeď tak, aby postavy stály vedle sebe.

- Vyzveme dvě skupiny dětí, aby ostatním krátce představily svého papírového přítele, tedy aby uvedly jeho nebo její jméno, co má asi rád/a a jaký/jaká asi je.
- Vyzveme ostatní děti, aby jedno po druhém nejdříve jednou větou popsaly jeden vnější rys vybrané postavy, a poté jej porovnaly se shodnou charakteristikou postavy druhé. Nejdříve necháme dětem prostor pro to, aby hovořily samy. V případě potřeby pomůžeme návodnými otázkami: Jsou obě postavy stejného pohlaví? Která z postav je vyšší? Mají obě postavy stejnou barvu...?
- Popořadě dáme příležitost představit svého papírového přítele všem skupinám.
- Celou činnost uzavřeme uspořádáním všech postav dle určitého kritéria a závěrečným opakováním.

Příloha 3: Metodický list č. 3

Téma: Soukromí a přirozený stud

Námět: Když potřebuji být sám, o soukromí požádám aneb Soukromístečko

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: konstrukce

Materiály a pomůcky:

- karty situací, aktivit a činností ze soukromé a veřejné sféry
- materiály, předměty a pomůcky využitelné při konstrukci soukromého prostoru

Edukační cíle:

- Dítě rozumí pojmu soukromí a má základní povědomí o tom, které činnosti a aktivity jej vyžadují.
- Dítě si je vědomo vlastního práva na soukromí a zároveň je ochotné respektovat právo na soukromí druhého.
- Dítě se aktivně zapojuje do skupinové práce a je schopné podřídit se volbě většiny.
- Dítě je schopné domluvit se s druhým o využívání Soukromístečka a nemá potřebu jej monopolizovat.

Výtvarný úkol:

- Z dostupných materiálů, předmětů a pomůcek společnými silami zkonstruovat v určené části třídy Soukromístečko.

Organizační formy:

Frontální

Skupinová

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Názorné – práce s obrazem

Praktické – vlastní tvorba, určení pravidel užívání Soukromístečka

Postup:

1. Průpravná část v komunitním kruhu:

- Téma otevřeme výukovým rozhovorem a prací s připravenými kartami; vyzveme děti k vyhodnocování a kategorizaci jednotlivých situací, aktivit a činností.

2. Výtvarná část:

- Ve třídě určíme místo vhodné pro konstrukci Soukromístečka.
- Určíme materiály, předměty a pomůcky, které mohou děti pro konstrukci využít.
- Jasně a srozumitelně dětem zadáme výtvarný úkol a vyzveme je k práci. Do samotné konstrukce zasahujeme pouze jsme-li o to požádáni. Dohlédneme na bezpečnost a stabilitu stavby.
- Prověříme stabilitu stavby a v případě potřeby provedeme nutné úpravy.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Vyzveme děti, aby jedno po druhém krátce pohovořily o tom, co během konstrukce cítily, případně čím se na ní podílely, jaký mají z hotové stavby dojem, zda jim na ní nebo v ní něco chybí a co se v ní chystají dělat. Požadujeme, aby děti hovořily v celých větách, v případě potřeby jim pomůžeme.
- Navázáním na výukový rozhovor průpravné části a připomenutím důležitosti soukromí otevřeme diskusi o stanovení pravidel Soukromístečka a pobídneme děti k aktivní účasti na jejich tvorbě.
- Celou činnost uzavřeme závěrečným opakováním, připomenutím pravidel užívání Soukromístečka a jeho „oficiálním“ otevřením.

Příloha 4: Metodický list č. 4

Téma: Soukromí a přirozený stud

Námět: Tak jako je tělo jenom mé, i jiné věci jsou soukromé aneb Truhlička pokladů

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: kombinovaná

Materiály a pomůcky:

- karty situací, ve kterých může dojít k zásahu do soukromí jedince
- krabice od bot nebo čaje, lepidla, flitry, barevné papíry, razidla, štětce, tempery, kelímky, fixy

Edukační cíle:

- Dítě si je vědomo vlastního práva na soukromí a zároveň je ochotné respektovat právo na soukromí druhého.
- Dítě se nebojí požádat o respektování svého soukromí, v případě jeho narušení vyjádřit nelibost a narušitele asertivně konfrontovat.
- Dítě ví, že existují situace, ve kterých může být do jeho soukromí zasaženo a dokáže diferenciovat mezi zásahy nezbytnými pro jeho vlastní zdraví, bezpečnost a pohodlí a zásahy nebezpečnými.

Výtvarný úkol:

- Libovolným užitím poskytnutých pomůcek a materiálů upravit, vyzdobit a přetvořit krabici od bot nebo čaje na vlastní truhličku pokladů.

Organizační formy:

Frontální

Individuální

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Názorné – práce s obrazem

Praktické – dramatizace, vlastní tvorba

Postup:

1. Průpravná část:

- V průběhu týdne předcházejícímu této činnosti požádáme rodiče o to, aby dětem do školy přinesli krabici od bot nebo od čaje.

- Téma v komunitním kruhu otevřeme výukovým rozhovorem a prací s připravenými kartami; vyzveme děti k pojmenování, popisu, vyhodnocení a kategorizaci situací na jednotlivých kartách. Vybrané situace s dětmi zdramatizujeme.

2. Výtvarná část:

- Na stoly připravíme všechny potřebné pomůcky, materiály a podepsané krabice od bot nebo čaje.
- Jasně a srozumitelně dětem zadáme výtvarný úkol a vyzveme je k práci. Zdůrazníme, že by krabice měla být alespoň zvnějšku celá pokrytá barvou nebo barevným papírem, do samotné tvorby ale nijak nezasahujeme.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Vyzveme děti, aby jedno po druhém ukázaly svou truhličku a pověděly, co si do ní plánují dát. Nejdříve necháme dětem prostor pro to, aby hovořily samy. V případě potřeby pomůžeme návodnými otázkami: Co myslíš, že by se do tvé truhličky mohlo vejít? Máš něco, co bys do ní chtěl/a hned dát? Požadujeme, aby děti odpovídaly v celých větách, v případě potřeby jim pomůžeme.
- Pobídneme děti k tomu, aby v průběhu pobytu venku věnovaly pozornost svému okolí a zkusily si v přírodě najít první poklad, který po návratu do třídy umístí do truhličky.
- Celou činnost uzavřeme stanovením pravidel; co do truhliček můžeme dát, co naopak ne a proč, a že na truhličku druhého nikdy nesaháme, ani s ní nemanipulujeme, bez souhlasu majitele.

Příloha 5: Metodický list č. 5

Téma: Emoce

Námět: Hněv či smutek, radost mám, že své emoce poznávám aneb Žetony emocí

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: kresba

Materiály a pomůcky:

- karty a fotografie obličejů s výraznými mimickými projevy základních emocí, vzorník barevného kódování emocí dle trojrozměrného modelu Roberta Plutchika
- čtvrtky formátu A4, misky, měkké tužky, pastelky, voskovky, fixy, nůžky

Edukační cíle:

- Dítě zná základní emoce a jejich typické mimické projevy.
- Dítě je schopné napodobit mimiku základních emocí a podle mimiky rozpoznat jakou emoci druhý napodobuje.
- Dítě rozumí tomu, že s emocemi je nutné pracovat, a že je v pořádku požádat o soukromí i o pomoc, pokud se jimi cítí zahlceno.
- Dítě ví, že i druzí prožívají emoce a má základní porozumění pro to, jak se mohou projevovat v chování a při komunikaci s druhými.
- Dítě se nebojí své emoce poznávat, hovořit o nich a osvojovat si metody práce s nimi.

Výtvarné úkoly:

- Obkreslit misku na čtvrtku tak, aby se na ni vešla co nejvíce krát, vzniklé kruhy vystříhnout a podepsat nebo označit kresbou vlastní značky.
- Na jednotlivé kruhy danou barvou nakreslit tvář s mimikou odpovídající dané emoci a do pozadí nakreslit symboly, objekty nebo jednání s ní asociované.

Organizační formy:

Frontální

Individuální

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Názorné – práce s obrazem

Praktické – hra, vlastní tvorba

Postup:

1. Průpravná část v komunitním kruhu:

- Téma v komunitním kruhu otevřeme výukovým rozhovorem, prací s připravenými kartami a fotografiemi a představením vzorníku barevného kódování emocí; vyzveme děti k pojmenování a popisu vyobrazovaných emocí a přiřazení ilustrovaných karet k fotografiím vyobrazujícím shodné emoce. Zařadíme také hru Poznej mou emoci.

2. Výtvarná část:

- Před zahájením samotné výtvarné činnosti umístíme karty, fotografie i vzorník barev tak, aby na ně děti neustále viděly a mohly se jimi nechat inspirovat.
- Na stoly připravíme všechny potřebné pomůcky a materiály.
- Jasně a srozumitelně dětem zadáme výtvarné úkoly a vyzveme je k práci. Během jednoho týdne pracujeme vždy pouze s jednou až dvěma emocemi, výtvarné úkoly tedy zadáváme pro konkrétní emoce.
- Vytvořené žetony vždy zalaminujeme.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Vyzveme děti, aby jedno po druhém ukázaly své výtvary a pověděly, jak se při tvorbě cítily, zda si pamatují, kdy danou emoci naposledy cítily a v jaké to bylo situaci. Nejdříve necháme dětem prostor pro to, aby hovořily samy, v případě potřeby pomůžeme návodnými otázkami. Požadujeme, aby děti odpovídaly v celých větách, v případě potřeby jim pomůžeme.
- Celou činnost uzavřeme určením místa, kam si děti budou své žetony ukládat a závěrečným opakováním.

Příloha 6: Metodický list č. 6

Téma: Na koho se obrátit

Námět: Sám se nikdy netrápím, vím, na koho se obrátím aneb Dlaň důvěry

Cílová skupina: děti ve věku 4-6 let

Technika: odkrývací technika

Materiály a pomůcky:

- karty situací ohrožujících zdraví a bezpečnost jedince
- čtvrtky formátu A5, voskovky, štětce, černá tempera, špízové špejle

Edukační cíle:

- Dítě zná některé situace, ve kterých by mohlo být ohroženo jeho osobní zdraví a bezpečí a má povědomí o tom, jak se v těchto situacích zachovat.
- Dítě ví, na koho se v ohrožující situaci obrátit a nebojí se požádat o pomoc.
- Dítě rozumí tomu, že pokud se ocitlo v ohrožující situaci, mělo by o této skutečnosti informovat rodiče, opatrovníky nebo jiného dospělého, kterému důvěřuje.
- Dítě dokáže o svém výtvoru samo nebo s dopomocí krátce pohovořit.

Výtvarný záměr:

- Vrstvením voskovek v libovolném vzoru pokrýt silnou vrstvou celou čtvrtku formátu A5.
- Celou čtvrtku pokrytou voskovkami natřít několika vrstvami černé tempery tak, aby plně zakrývala voskovky.
- Špízovou špejlí vyškrabat obrys dlaně a podobiznu těch, kterým se dítě nebojí s čímkoliv svěřit, k jednotlivým prstům.

Organizační formy:

Frontální

Individuální

Skupinová

Vyučovací metody

Slovní – výukový rozhovor

Praktické – dramatizace, vlastní tvorba,

prezentace výtvoru

Postup:

1. Průpravná část v komunitním kruhu:

- Téma otevřeme výukovým rozhovorem a prací s připravenými kartami; vyzveme děti k popisu, vyhodnocení a návrhu řešení situací na jednotlivých kartách. Vybrané situace a způsob jejich řešení s dětmi zdramatizujeme.

2. Výtvarná část:

- Na stoly připravíme všechny potřebné pomůcky a materiály. Škálu barev voskovek omezíme o černou, kterou by na hotovém výtvaru nebylo vidět.
- Jasně a srozumitelně dětem postupně zadáváme výtvarné úkoly a vyzveme je k práci.
- Před natíráním černou temperou zkontrolujeme, že jsou čtvrtky opravdu pokryty dostatečně silnou vrstvou voskovek.
- Před vyškrabáváním požádáme děti, aby odškrabky temperry sklepávaly přímo do koše, a navrhneme jim spolupráci při vyškrabávání obrysů dlaně. Rozhodnutí, zda si vlastní dlaň zkusí vyškrabat samy, nebo poprosí o pomoc kamaráda, necháme na dětech a dále nezasahujeme.

3. Závěrečná část v komunitním kruhu:

- Vyzveme děti, aby jedno po druhém svůj výtvar celými větami krátce představily. Nejdříve necháme dětem prostor pro to, aby hovořily samy. V případě potřeby pomůžeme návodnými otázkami: Řekneš nám, kdo jsou lidé, které jsi vyškrabal/a? Vidím, že jsi k této podobizně vyškrabal/a... Poviš nám proč? Napadá tě ještě někdo další, na koho sis během tvoření nevzpomněl/a? Požadujeme, aby děti odpovídaly v celých větách, v případě potřeby jim pomůžeme.
- Na prezentaci výtvarů navážeme posíláním vzájemné zpětné vazby v kruhu. Vyzveme děti, aby uvedly, v čem se liší jejich výtvar od výtvaru dítěte sedícího po jejich pravici a co na něm oceňují.
- Celou činnost uzavřeme závěrečným opakováním a přípravou výstavy pro rodiče.